

Розділ перший Едіт Береш

Найбільший, найяскравіший спогад-спалах мого дитинства — фотель-гойдалка. Найпекельніший — з усього, що було потім, — Леда Ніжина!

Хоча, звісно, пригод і халеп було безліч. Але фотель, який я, трирічна, побачила на ярмарку посеред майдану якогось маленького провінційного містечка — велике, сплетене з лози крісло на заокруглених дугах, і ця розтриклята Леда нині затьмарюють і перевершують усі спогади про колишні тріумфи і трагедії, здобутки і втрати, чоловіків і коханців, про батьків і ненароджених немовлят, про перли на шиї і бруд під нігтями, про крем-суфле і смак вивереної цибулі, парфуми від Шанель (до речі, з цією навіженою Коко ми їли молюсків у «Куполі») і смердюче мило фабрики «Червоні вітрила».

От які дива під старість пророблює з нами пам'ять! Часом не згадаєш навіть імені власної матері, а в мить відносного душевного спокою, коли хочеш пригадати найдорожче, виникає цей фотель. І більше нічого. Ніби він і був найголовнішим у твоєму житті...

Того літнього дня батько перевозив нас із мамою до села, де, за його словами, було безпечніше. Краєм вуха я чула розмови, що це село — «наше», що в ньому колись був «родовий маєток» мого діда.

Станція, на якій зупинився потяг, де посеред жвавої торгівлі стояла ця дивовижна меблева споруда, що раз і назавжди вразила мою уяву, гула і клекотіла, немов клітка з папугами.

— Потерпіть, милі панянки, ще три станції лишилося, — сказав тато. — Проте далі вже не буде такої торгівлі. Тож купимо вам, дівчаткам, щось смачненьке.

— Тут усе надто дороге, — з сумнівом відгукнулася мати.

— Не думаю. Зараз літо. Поглянь, скільки меду! І молоко е. І сметана. Селяни ще тримають худобу.

Мені було нудно слухати їхні розмови, я відбігла до прилавка з льодяниками й розглядала червоних і зелених півників на грубих неструганих патичках. Після задухи в уцент набитому потягу станція і весь її яскравий галасливий карнавал здався мені раєм. Нічого яскравішого, барвистішого я ще не бачила. Тато цілком поділяв мій захват.

— Які кольори, які натюрморти! А повітря! А ці краєвиди! Все просто й водночас усе таке справжнє! Справжність, мої любі, ось у цій простоті! — із захватом примовляв він,

звертаючись до нас із матір'ю. — Барви природи — вічні! Тільки погляньте на ці яблука — гладкі, немов п'яточки янголят! А ці цибулині голови! Світяться зсередини! Іконописні! Ось він — імпресіонізм у чистому вигляді! Який колорит! А люди! Вони ніби зійшли з полотен Малевича...

— Люди?.. — з сумнівом відгукнулася мати й тихо додала: — Хтось із них спалив маєток твого батька...

Тато поблажливо погладив її по руці й розсміявся.

— І це цілком зрозуміло — вони змінюють хід історії! І скажи на милість, навіщо нам те «родове гніздо»? Що з ним робити, якщо взимку ми не могли протопити одну-єдину кімнату? Але нині в селі нам буде затишніше й ситніше. Я в цьому не сумніваюся.

— Тату, а що таке «родове гніздо»? — запитала я.

Він присів біля мене:

— Це такий палац для принцеси!

— Для мене?

— Звісно, мадемуазель!

Зрозуміло, я відчула себе персоною королівської крові. Уявила, як на станції нас зустрінуть вершники в білих капелюхах і срібних плащах, з крилами за спиною і помчать до кришталевого замку, ледь торкаючись землі.

Мені накупили коричневого запашного меду в воскових стільниках, які я з задоволенням жувала (досі обожнюю смак і запах воску!), ганчір'яну ляльку з намальованою усмішкою до скронь і дерев'яного коника зі солом'яним хвостом, змусили випити кухлик свіжого молока «щойно з-під корови» (зробила це з огидою. Досі ненавиджу свіже молоко!).

За все це мати розплачувалася моточками ниток і ще чимось, як на мій тодішній погляд, незначним — кавалком мила, шовковим шаликом, пачкою срібних голок. А я весь час крадькома поглядала в той бік, де стояла та маленька плетена гойдалка. Фотель!

Він стояв окремо від інших товарів і світився на сонці. Дядько-продавець, схожий на самовар, спокусливо розгойдував крісло перед моїми очима, підморгував і закликав присісти.

— Хочу це! — сказала я.

— Ми не зможемо взяти його зі собою в потяг, доню, — умовляв тато. — Там і без нього зовсім немає місця.

— Крісло дуже дороге, — сказала мати.

І вони потягли мене до вагона. Потяг шипів, мов змії, і видмухував зі свого черева білі клуби диму. Я впала в пилюгу посеред привокзального майдану й несамовито закричала: «Хочу це!!!».

Мені конче необхідно було мати цю річ! Мати або вмерти прямо тут, біля його вигнутих, оплетених лозою ніжок. Мабуть, уже тоді я відчула, що цей фотель якимось дивом збережеться в усіх заплутаних колізіях мого життя і зрештою стане єдиним і справжнім другом до скону...

Тато вхопив мене на руки:

— *Mais c'est impoli, ma princesse!**

Але мені було начхати на чемність. Начхати на всіх! Я вимагала, благала, вимолювала те крісло, не зважаючи на те, що нас оточила чимала юрба перехожих.

* Ви поведіться нечемно, принцесо! (фр.)

— Та купи вже, папашка, дитині того стільця! Вона ж зараз лусне!

— Грошей у панчохи набили, а дитяті на крісло шкодують!

— Ач, крісла їм не вистачає! Паничі з голодухи не пухнуть...

— Нічо, ще попухнуть...

Тато ніяково озирався, умовляв мене заспокоїтися:

— *Toute une villa vous attend trois stations après, mais vous écrier pour le siège. Ayez honte!**

— Будь ласка, Серже, благаю, говори, як усі! — смикнула його мама, приязно всміхаючись у натовп. — Я боюся всіх цих людей. Давай швидше до вагона.

— Не бійся, все буде добре, — сказав тато, намагаючись стримати мене. — Люди як люди. Їх треба розуміти.

Певно, мати не хотіла нічого розуміти (власне, я також), адже вона швидко тицьнула продавцю гроші за крісло. Той радо поніс його за нами до вагона. Я заспокоїлася, хитро зиркаючи через татове плече на людей. Чула, як вони голосно перегукуються, киваючи на нас:

— От паничі недобиті. Всього їм мало!

— Тепер ще й на стільці гойдатимуться!

— Нічо, ще й на гілляці погойдаються, контра недобита!

Це були якісь недобрі слова, але мені було байдуже — диво-крісло стало моїм.

* За три станції на вас чекає цілий маєток, а ви волаєте за кріслом. Соромно (фр.)

Все, що я хотіла, мусило належати мені!

А Леда...

Ніяка вона не Леда! Яка-небудь Явдошка з-під Полтави чи Козятина.

Власне, я теж не Едіт.

А хто ж?

Я почала забувати власне ім'я. Треба колись зазирнути в особову справу, що зберігається в директора нашого Будинку. Можливо, тоді відновиться в голові щось інше, ніж спогад про фотель. Мене ніхто не називав інакше, ніж Едіт, відтоді, як я вперше вийшла на сцену...

...Тепер я сиджу в цій гойдалці біля вікна.

Це одна з небагатьох речей, що тут належать мені. А ще — фотографії на стіні біля дзеркала. Фотель потьмянів. Тепер він майже чорний, увесь подертий і часом кусається своїми численними зазубринами. Його перетинки ретельно й неодноразово заізолювані липкою стрічкою, сто разів перебинтовані. Фотель загрозовито рипить піді мною. Коли-небудь ми розсиплемося на порох разом. Як старі вірні друзі.

Часом я думаю, як же мало живе людина! Хоча спочатку так не здається. Адже в юності дні такі довгі, стільки справ, розмов, біганини — а лише тільки полудень.

А потім ще стільки ж справ — а лише тільки вечір.

І ніч — довга, млосна, безкінечна в любовщах, шепотінні.

І ранок так повільно рожевіє, що хочеться підігнати сонце. Або себе: досить спати, вставай!

І щойно так скажеш, як знову впадаєш у сон — довгий-довгий, ранковий.

І часу на те не шкода, адже його так багато.

А тобі лише двадцять.

А тобі лише тридцять...

Та й у сорок усе тільки починається — урок стає досвідом, зовнішність без нальоту дурнуватою виразу. І ти нізащо не хочеш повертатися в юність, адже там стільки нез'ясованих питань. І все ще так само попереду. А потім щось клацає, перемикається якийсь важіль — і час починає летіти, мов оскаженілий: тільки-но був ранок, а вже — ніч. Дні падають у сито часу і зникають.

Навіть не це головне!

А те, що в глибині ества тобі завжди двадцять, тридцять, сорок, а глянеш у дзеркало — і очам своїм не віриш. Невже це я?! Колись тендітна, гнучка, зваблива оболонка обростає повітряною подушкою, всі риси стають обважнілими, як хмара перед дощем, тягнуть донизу, гнуть до землі.

Садком гуляють мої однокамерники. Тільки-но закінчився сніданок — манна каша зі склянкою молока або чаю, — і вони повиповзали погрітися під останніми променями осіннього сонечка. Драні коти й кішки! Колись виблискували своїм хутром. А нині на них зазіхають хіба що блохи й нянечки зі шприцами та пігулками.

Хоча іноді приїздять і журналісти — привозять, як дуреньким дітлахам, тістечка, свіжі журнальчики, подарунки у вигляді мішечків із льодяниками або крутіше — набори парфумів від спонсорів, яких раптово пробило на милосердя.